

KONINGSVELD (CAMPUS REGIS) BIJ DELFT

1. Inleiding. — Bronnen.

Hoewel verschillende schrijvers zich met de geschiedenis van het Praemonstratenser-klooster Koningsveld (*Campus Regis*) bij Delft hebben bezig gehouden, zoo wil het ons toch voorkomen, dat hunne werken niet kunnen roemen op groote volledigheid, vooral omdat daarin de oorspronkelijke oorkonden van het klooster slechts zeer gedeeltelijk gebruikt zijn. Het lijkt dan ook de moeite te zullen loonen een nader onderzoek te willen instellen naar die geschiedenis, te meer, wanneer wij er op letten, dat Koningsveld in een bepaald opzicht een unicum is in de historie der orde van Sint Norbertus; immers het is in het graafschap Holland het eenige klooster dier orde geweest, dat er gedurende eeuwen bestaan heeft ¹⁾, want de O. L. Vrouwe-abdij te Middelburg (met het nonnenklooster Zoetendaal) lag op het eiland Walcheren, in het gewest Zeeland, Mariënwaard (met het nonnenklooster Zenne-wijnen) in het graafschap Gelre, en Berne in het Land van Heusden ²⁾.

Van de archieven van Koningsveld is een vrij groot gedeelte aan het sloopingswerk der tijden ontsnapt, doch eerst onlangs meer algemeen bekend geworden. Het wedervaren dezer archieven is merkwaardig genoeg om hier verteld te worden.

Nadat, om militaire redenen, het klooster in 1572 geslecht was, werden de goederen in Januari 1575, met die van andere ontruimde kloosters, door de Staten van Holland, welke deze aan zich hadden getrokken, onder het beheer van eenzelfden ontvanger geplaatst,

1) Wij moeten hier echter volledigheidshalve vermelden de kloosters van St. Antonius te Haarlem en van St. Barbara in Bethlehem te 's Gravenhage, die beiden eerst in het laatste kwart der 15^e eeuw gesticht werden en oorspronkelijk geen kloosters der Orde waren.

2) Dit land kwam eerst in de eerste helft der 14^e eeuw bij Holland.

waardoor enkele brokstukken der papieren vanouds in het archief van dit gewest, nu in het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage, terecht kwamen.

Het overgrootste deel van het archief werd evenwel waarschijnlijk door de kloosterlingen met zich genomen en het beleefde daardoor eigenaardige omzwervingen, die wij voor een deel kunnen volgen. Een belangrijk aantal charters vond zijn weg naar het archief der Oud-bisschoppelijke Klerezij te Utrecht; eene instelling, welker naam vele mijner lezers onbekend zal zijn; hierover dus eerst iets ³⁾. Men weet, dat reeds op het einde der 16^e eeuw de Contra-reformatie in de Noordelijke Nederlanden den achteruitgang der Roomsch-Katholieken gestuit had, hetgeen vooral te danken was aan de werkzaamheid van Sasbout Vosmeer, die sedert 1583 als vicaris-generaal door den Paus belast was met het weder-opbouwen van het geheel vervallen aartsbisdom van Utrecht ⁴⁾, waarin de helft der bevolking nog Roomsch-Katholiek was en ook de oude Utrechtsche kapittels bleven voortleven. Een eeuw later ontstonden evenwel heftige twisten in den boezem der Roomsch-Katholieke kerk in de Republiek, welke ten slotte leidden (1723) tot eene afscheiding en de vorming van een eigen kerkgenootschap, dat zichzelf de « Oud-bisschoppelijke Klerezij » of « Oud-Roomschen » noemde ⁵⁾. Al wat de geschiedenis der Nederlandsche Roomsch-Katholieken na de Hervorming en hunne betrekkingen met Rome betreft, bevindt zich in het archief dezer Klerezij. Anderzijds zijn in deze bewaarplaats in den loop der tijden vele archieven van opgeheven gestichten in bewaring gegeven, waaraan vooral de beroemde kerkhistoricus, Hugo Franciscus van Heussen (als pastoor der Oud-Roomschen te Leiden overleden in 1719), methodische nasporingen instelde. Op deze wijze is het archief der Klerezij buitengewoon rijk en van groot belang geworden voor de geschiedenis. Eerst slechts aan enkele geschiedkundigen bekend, onge-

3) Dit volgende in hoofdzaak ontleend aan : Mr. S. Muller Fz. (Rijks-archivaris in de provincie Utrecht), *Het archief der Oud-bisschoppelijke Klerezij*, in *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, 3^e reeks, IV ('s Gravenhage, 1888), bl. 209 vlgg.

4) Zie over hen : *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek* IV (Leiden, 1918) kol. 1420 vlg.

5) Men zie over dit alles : A. J. van der Ven, *Over den oorsprong van het aartsbisschoppelijk kapittel van Utrecht der Oud-bisschoppelijke Klerezij* (proefschrift der Univ. Utrecht, 1923) en J. de Jong, *Handboek der Kerk-geschiedenis*, dl. I (Utrecht, 1931) blz. 475 vlg.

ordend en moeilijk toegankelijk, werden in het jaar 1928, na moeilijke en langdurige onderhandelingen, de stukken, welke geen direct belang hadden voor de Klerezij, door den Aartsbisschop in de Rijksarchieven gedeponneerd, zoodoende kwam het deel van het archief van Koningsveld op het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage, waar het aan het aldaar reeds bewaarde werd toegevoegd.

Andere stukken echter, ongeveer één derde der geheele tegenwoordig aanwezige verzameling, waren nog in handen van bijzondere personen gebleven, en werden in het eerste kwart der 19e eeuw opgekocht door den aartsverzamelaar, den Engelschen edelman, Sir Thomas Phillips, en ingelijfd in zijne schatrijke bibliotheek, welke eerst op het kasteel Middlehill, later op dat van Cheltenham bewaard werd. Na den dood van den eigenaar werd de beroemde collectie geveild, waarbij vele, ook Belgische en Duitsche archieven verloren schapen konden doen terugkeeren naar hun vaderland (1889); de Nederlandsche regeering verwierf onder anderen de charters van Koningsveld ⁶⁾, en deponeerde ook deze in het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage, waar de geheele verzameling der Koningsveldsche archivalia dan geordend en beschreven werd, en ten slotte het onderwerp uitmaakte van een zeer degelijk bewerkten inventaris ⁷⁾.

Wij moeten er op wijzen, dat het aldus herstelde archief alleen charters bevat; cartularia, obituaria en dergelijke registers schijnen verdwenen, hoewel het niet onmogelijk is, dat in de een of andere bibliotheek nog zulk een handschrift zou schuilen.

Van de geschiedschrijvers, welke hun aandacht ook aan Koningsveld wijdden, noemen wij in de eerste plaats den reeds vermelden Van Heussen. Deze merkwaardige man ⁸⁾, geboren te 's Gravenhage in 1654, werd in 1678 licentiaat in de theologie te Leuven

6) Zie hierover uitgebreid: S. Muller Fz., *De aankoop der Hollandsche handschriften van Sir Thomas Phillips te Cheltenham*, in *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, 3^e reeks, V ('s Gravenhage, 1889), bl. 104 en vlgg.

7) Dr. S. W. A. Drossaers, *De archieven van de Delftsche Statenkloosters* ('s Gravenhage, 1917). Het arch. van Koningsveld omvat daar de bl. 3 tot 111: inleiding bl. 5 vlg., inventaris bl. 9 vlg., regestenlijst bl. 33 vlg. De stukken worden door ons naar dezen inventaris geciteerd en wel aldus: AK gevolgd door het inventarisnummer en daarna het registernummer; dus b.v.: AK 202, r. 85.

8) Men vindt zijne levensbeschrijving: *Nieuw Nederl. biografisch woordenboek I* (Leiden, 1911), kol. 1102 vlg., door F. Kenninck, nu (1935) aartsbisschop der Oud-Roomschen te Utrecht.

en zou in 1686 bisschop van Utrecht zijn geworden, indien Rome zich daar niet tegen verzet had, omdat hij, wegens het verdedigen van eenige stellingen over de genade, de liefde Gods, e.a., van « Jansenisme » verdacht werd gehouden. Hij werd dan in 1694 pastoor te Leiden en in 1704, toen de scheuring onder de Roomsche Katholieken in de Noordelijke Nederlanden een aanvang nam, door het kapittel als vicaris-generaal met het bisdom belast. Gedurende zijn pastoraat te Leiden, dat met zijn dood aldaar in 1719 eindigde, hield hij zich, behalve met het opstellen van polemische geschriften tegen de Protestanten, onledig met het verzamelen en bewerken van het materiaal voor zijn standaardwerken : *Batavia Sacra, sive res gestae apostolicorum virorum, qui fidem Bataviae primi intulerunt* (Brux. 1714, 2 vol.) en : *Historia episcopatum foederati Belgii* (Lugd. Bat. 1719, 2 vol. en tweede uitgave : Antv. 1733). In dit laatste werk, waarvan (evenals van het eerste) H. van Rijn in 1715 en volgende jaren een Nederlandsche vertaling bezorgde, in verschillende deelen met afzonderlijke titels, heeft Van Heussen de documenten verwerkt, welke hij van heinde en verre over de Utrechtsche Kerk in de middeleeuwen verzameld had. In zijne *Historia episcopatum* vinden wij dan ook ⁹⁾ eene verzameling aantekeningen en documenten over het *Coninxveldianum Coenobium*, in de Hollandsche vertaling van zijn werk opgenomen in het deel getiteld : *Oudheden en gestichten van Delft en Delfland* ¹⁰⁾. Hieruit blijkt, dat Van Heussen een groot deel der stukken tot zijne beschikking heeft gehad, welke wij later in het archief der Klereszij terugvinden, maar dat ons daarentegen veel meer stukken ten dienste staan, dan deze kerkhistoricus vermeldt, terwijl H. van Rijn, zijn vertaler, een enkele, van elders geheel onbekende oorkonde aanbrengt.

De bekende historicus der Praemonstratenser-orde, C. L. Hugo, bracht in zijn *Ord. Praem. Annales*, pars I, tom. I (Nanceii, 1734) fol. 449 seqq., verschillende gegevens bijeen, waarbij enkele, die aan Van Heussen onbekend waren gebleven.

Eerst in de 19^e eeuw was het de predikant te Deyl en Enspijk (prov. Gelderland), Dr. R. C. H. Römer, die in zijn *Geschiedkundig overzicht van de Kloosters en Abdijen in de voormalige*

9) Antwerpsche uitgave, I, bl. 417 en vlg., met aanvullingen, aldaar bl. 588 en vlg.

10) Leiden, 1720, bl. 263 vlg. met eene anonyme kopergravure, voorstellende : « Ruine der Abdye van Koningsveld 1573 » ; en eene aanvulling op bl. 505 vlg.

graafschappen van Holland en Zeeland ¹¹⁾ zijne aandacht aan het klooster wijdde ; hoewel hij toegang heeft gehad tot de archieven der Klerezij ¹²⁾, is zijn beschrijving toch hoofdzakelijk op het werk van zijn voorganger Van Heussen gebaseerd.

Volledigheidshalve vermelden wij nog het werkje van P. M. Bots, *De oude Kloosters en Abdijen van het tegenwoordige Bisdom Haarlem* (Rijsenburg, 1882), dat voornamelijk aan de hand van Römer een zeer kort overzicht geeft van het onderwerp ¹³⁾, doch niets nieuws leert.

2. Oorsprong en eerste jaren.

De oudste oorkonde, die wij van ons klooster bezitten, kan zeer gevoeglijk als punt van uitgang dienen voor ons historisch onderzoek.

Bij deze oorkonde ¹⁾, gegeven te Ehrenbreitstein 24 Juni 1251, vergunt Willem II, Graaf van Holland, Roomsch-Koning, aan zijne *dilecta amita Ricardis domicella Hollandie* dat, wanneer deze in *curte nostra de Delf* een *conventus religiosorum vitam regularem professorum* wilde bouwen, hij haar op 300 morgen lands vrijdom van alle lasten zal geven, evenals het goed, dat zij daar bezit, reeds geniet, terwijl zij over het geheel een eigen schout zal mogen zetten.

Vooreerst volge hier een en ander over beide vorstelijke personen. Graaf Willem II was in 1234 zijn vader Graaf Floris IV opgevolgd en 1 November 1248 tot Roomsch-Koning gekozen ; hij sneuvelde 28 Januari 1256 op een krijgstocht tegen de West-Friezen. Zijne tante Rikardis, zuster van Graaf Floris IV, was eene der dochters van Graaf Willem I (overl. 1222) uit diens eerste huwelijk met Aleyd, eene gravendochter van Gelre (overl. 1218) ; haar vader hertrouwde in 1220 met Maria van Brabant, welke hoogbejaard overleed en nog nader ter sprake zal komen.

Rikardis was in het jaar, waarin zij bovenvermelden gunstbrief ontving (1251), ongeveer veertig jaren oud en ongehuwd ; zooals

11) In de *Nieuwe reeks van werken der Maatsch. van Ned. Letterkunde te Leiden* ; 2 deelen, Leiden, 1854. — Koningsveld wordt door hem besproken : I, bl. 76 vlg., 154 vlg., 453 vlg.

12) Bl. X.

13) Koningsveld, ald. bl. 100 vlg.

1) Oorspr. AK 40, r. 1 = *Hist. episc.* I, 417 en 589 ; vertaling 266. — Ook : v. d. Bergh, *Oork. Holl.* I, n° 544, naar afschrift in een later register der Holl. Rekenkamer, nu : Alg. Rijksarch. 's Gravenhage.

vele adellijke vrouwen uit deze tijden zal zij zich tot doel gesteld hebben de Kerk te bevoordeelen, en dat zij daartoe de omgeving van Delft uitkoos, zal ons niet verwonderen, omdat het grafelijk huis hier vanouds uitgebreide domeingoederen bezat ²⁾ en zij zelve een huis ³⁾.

Was in Juni 1251 Rikardis, indien wij de oorkonde letterlijk mogen opvatten, nog slechts zinnens een klooster te stichten, dan is er met ijver en op voortvarende wijze de hand aan het werk geslagen, want nog geen jaar later kon de coadjutor van den Bisschop van Utrecht, frater Johannes, Bisschop van Sambio, verklaren ⁴⁾, dat hij op 2 Juni 1252 altaar en kerkhof van het klooster Koningsveld bij Delft eigenhandig ter eere van het H. Kruis, van de H. Maagd, van den H. Johannes Evangelist en van alle Gods Heiligen gewijd had, en op verzoek van proost en andere personen veertig dagen aflat verleende aan allen, die op den verjaardag van dien dag die plaats zouden bezoeken en voor den verderen kloosterbouw hulp zouden verleenen ⁵⁾. De vertaler van Van Heusen's werk deelt mede, dat hij in geschriften der abdij Berne de aantekening vond, dat men op Kerstdag 1252 met den opbouw der kerk begonnen was ⁶⁾; eene mededeeling, waarvan wij de juistheid verder niet meer kunnen nagaan.

Het verdient opmerking, dat in evengenoemd stuk van 1252 voor het eerst melding wordt gemaakt van den naam der nieuwe stichting, Koningsveld (*Campus regis*), welken wij mogen beschouwen als eene hulde van de stichtster aan haren broeder den Roomsche Koning ⁷⁾.

2) Zie daarover : prof. I. H. Gosses in *Bijdragen voor vaderl. gesch. en oudheidk.* 5^e reeks, II ('s Gravenh. 1915), bl. 277 vlg. — Delft had enkele jaren te voren (1246) poortrecht gekregen.

3) T.a.p. bl. 279, n. 2.

4) Wij vinden dezen nog in 1253 en 1254 gemengd in zaken van de Utrechtsche diocese : G. Brom, *Bullarium Traiectense*, I (Haga-Comitis, 1892), bl. 95, n° 246, en bl. 98 n° 253.

5) Deze oorkonde is ons alleen overgeleverd in eene vertaling bij H. v. Rijn, bl. 505 vlg. en daaruit : *Oork. Holl.*, I, n° 581; hij vond het vóór in een Missaal, dat vroeger aan het klooster behoord had, en hem ter kennisname was toevertrouwd door « den Zeer Eerwaardigen Heer J. C. v. E. ».

6) Blz. 267.

7) De kronieken zwijgen over de stichting; alleen de 14^e eeuwse *Clercken laghen landen bi der see* meldt in zijn *Kroniek* (uitg. Utrecht, 1867, bl. 113-114), onafhankelijk van de ons bekende bronnen : « In den selven iaer na dat coninc Willem doot gebleven was, stichte joncfrou Rychaert, des selven coninx suster, een nonnecloester in oflaet haers broeder siele in hoirs vader

Wellicht door medewerking van den bisschop van Sambio, wist de stichtster jonkvrouw Rikardis nog in ditzelfde jaar 1252 (September-October) van Paus Innocentius IV niet minder dan zes verschillende bullen te verkrijgen, welke wij nader moeten beschouwen, niet alleen, omdat zij voor de juiste kennis van de oudste geschiedenis van het klooster van groot belang zijn, maar ook, omdat onbekendheid met deze oorkonden de vroegere schrijvers der kloostergeschiedenis op meer dan één dwaalspoor heeft gebracht ⁸⁾.

1. — Bij de eerste bul, gegeven te Perugia 22 September 1252, belooft de Paus aan allen, die zullen bijdragen tot den bouw der kloosterkerk, honderd dagen aflaat ⁹⁾.

2. — Denzelfden dag vergunt de Paus *dilectis filiis preposito et conventui monasterii Campi Regis, Praemonstratensis ordinis, Traiectensis dioecesis*, op hun verzoek, dat zij alle roerende en onroerende goederen, uitgenomen leengoederen, van broeders of zusters, *qui de seculo fugientes in monasterio vestro habitum professionis assumunt*, mogen aanvaarden ¹⁰⁾.

3. — Een week later, op 29 September 1252, vergunde de Paus, mede op verzoek van *dilectae in Christo filiae nobilis mulieris Richildis domicellae Hollandiae, amitae charissimi in Christo filii nostri Wilhelmi regis Romanorum illustris, quae monasterium vestrum de bonis propriis fundavit*, dat niemand tienden zal mogen eischen *de novalibus, quae propriis sumptibus colitis, et de quibus aliquis hactenus non percepit, sive de hortis aut nutrimentis animalium vestrorum* ¹¹⁾.

uuthof te Delf vander oerden van Premonstreit, dat Coninxvelt genoemd is, dat si eerliken volbrochte inden jaer ons Heren mcccxvi » (dit jaar is dus onjuist). Men vindt ditzelfde geheel onjuist weergegeven in Jo. a Leydis *Chron. Belg.* lib. 23, cap. 31.

8) Behalve de onder n° 1 te noemen bul, heeft Hugo ze allen gekend. Uit zijne *Annales* zijn zij deels in extenso, deels in regest door Brom opgenomen in diens *Bullarium*. Van Heussen kende slechts de bul n° 6; evenzoo Römer.

9) Geïnsereerd in een oproep van den proost, uitgevaardigd 12 Febr. 1456, naar aanleiding van den kloosterbrand van 1452 : AK 13, reg. 286; vlg. reg. 2. — Niet gedrukt, en aan alle geschiedschrijvers onbekend gebleven.

10) Hugo, CCCLII, daaruit : *Bull. Trai.*, II, 302, n° (239). Vermeld : a.w., I, 93, n° 239; De Fremery, *Supplement Oork. Holl.*, n° 117; Potthast, n° 14715.

11) Hugo, CCCLI, daaruit : *Bull. Trai.*, II, 302, n° (240). Vermeld : a.w., I, 93, n° 240; De Fremery, n° 118; Potthast, n° 14728.

4. — Wederom een week later, op 6 October 1252, meldt de Paus aan alle geestelijken der Provincie Keulen, omdat heden ten dage vele ongerechtigheden begaan worden tegen geestelijke personen en hunne bezittingen, waaronder in het bijzonder de proost en het convent van Koningsveld, *tam de frequentibus iniuriis quam de quotidiano ipso defectu iustitiae conquerentes*, te lijden hebben, dat Z. H. derhalve allen, die het klooster op eenige wijze in hunne eigendommen of anderszins (en met name door het heffen van tienden van het veevoeder) benadeelen, zal straffen met den kerkelijken ban of, indien het kerkelijke personen geldt, met *suspensio* ¹²⁾.

5. — Bij tweede bul van evengenoemden dag nam de Paus, op hun verzoek, de conventualen, hunne personen en hun klooster met alle bezittingen in zijne bescherming, en voornamelijk 600 gemeten lands ¹³⁾, gelegen in de parochie van Delft, welke door den Roomsch-Koning en diens tante Rikardis waren geschonken ¹⁴⁾.

6. — En eindelijk, op 11 October 1252 verkregen de kloosterlingen van Paus Innocentius IV een algemeene bul van bescherming en bevestiging, zooals wij ze, in bijna eensluidende termen gesteld, voor een menigte andere kloosters vinden ¹⁵⁾. Hierbij werd bepaald, dat de monniken zouden leven volgens de *ordo canonicus*, *qui secundum Deum et beati Augustini regulam atque institutionem Praemonstratensium Fratrum in eodem loco institutus esse dignoscitur*, dat zij zich een proost zouden mogen kiezen, dat zij conversen zouden mogen opnemen en geen kloosterling, eenmaal geprofest, het klooster zou mogen verlaten, tenzij om naar een strengere orde over te gaan, dat zij in geval van een algemeen interdict binnenshuis, zonder klokgelui en met gedempte stem de Heilige diensten zouden mogen vieren, dat zij het recht van begraving zouden hebben, doch dat den bisschop hunner diocese het Chrisma, de H. Olie, de inwijding van altaren en kerken, alsook het wijden van kerkelijke personen zou toekomen, terwijl ook de bisschop-

12) Hugo, CCCLII. Alleen vermeld : *Bull. Trai*, I, 94, n° 243 ; Potthast, n° 14736.

13) Deze 600 gemeten zijn gelijk aan de 300 morgen, vermeld in den brief van 24 Juni 1251 ; zie boven.

14) Hugo, CCCLI, waaruit zeer kort uittreksel : *Bull. Trai*, I, 94, n° 242 ; ontbreekt bij Potthast ; vermeld : De Fremery, n° 119.

15) Hugo, CCCXLIX, waaruit : *Hist. episc.*, I, 588 (vertaling : bl. 282), waaruit : *Oork. Holl.*, I, n° 570. — Vermeld : *Bull. Trai.*, I, 95, n° 244 ; Potthast, n° 14743.

pelijke toestemming zou noodig zijn voor het oprichten van nieuwe kapellen of bidplaatsen binnen de kloosterparochie, doch dat noch aartsbisschoppen, bisschoppen of andere kerkelijke of wereldlijke personen hun nieuwe of ongewone schattingen mochten opleggen.

Wat het vermogen van het klooster aangaat, zoo verklaarde de Paus dit te bevestigen en de bezittingen te vrijwaren, met name den grond, waarop het gesticht verrezen was, en de landgoederen in de omgeving, alsmede het hospitaal der stad Delft. De boven reeds vermelde vrijstelling van tiendrecht moest gehandhaafd blijven, terwijl de vorige pauselijke en andere privilegiën bevestigd werden. De *stichting* van Koningsveld was hiermede bekroond.

Eene vraag eischt echter nog beantwoording. Er blijkt uit de aangehaalde stukken, dat de nieuwe stichting een dubbelklooster was, bewoond door broeders en zusters der Praemonstratenser orde. De vraag rijst nu, waarom of Rikardis zich juist uit deze orde de bewoners voor Koningsveld koos; immers deze orde was in Holland nog onbekend, men vond er slechts gevestigd: de Benediktijner-orde, in de oeroude abdij van Egmond, waarvan de oorsprong met dien van het graafschap is samengeweven en die uit het begin der 10^e eeuw dagteekent; alsmede in de adellijke vrouwen-abdij van Rijnsburg bij Leiden, gesticht omstreeks 1132, door eene gravin-weduwe van Holland; de Cisterciënsers, in het eveneens adellijke vrouwen-klooster van Loosduinen bij Den Haag, dat zijn oorsprong dankte aan beschikkingen van den broeder van jonkvrouw Rikardis, graaf Floris IV van Holland († 1234), en van diens gemalin Machteld, dochter van hertog Hendrik I van Brabant. De kloosterstichtingen waren dus in het midden der 13^e eeuw, toen Rikardis die van Koningsveld ter harte nam, in het graafschap Holland nog zeer gering in aantal, en een klooster van Norbertijnen vond men er nog niet, hoewel deze orde er wel reeds belangen en invloed had, om redenen, welke wij aannemelijk hopen en maken.

Rikardis moet bij het overlijden van hare ouders, Aleid van Gelre (1218) en graaf Willem I (1222), nog jong zijn geweest en met hare broeders en zusters zijn opgevoed door hunne tweede moeder, Maria, dochter van hertog Hendrik I van Brabant. Bij den dood van den oudsten zoon en opvolger van graaf Willem I, Floris IV, die in 1234, eerst 24 jaar oud, op een tournooi omkwam, bleef diens weduwe Machteld van Brabant met hare vier zeer jonge kinderen achter, terwijl de gravin-weduwe Maria zich ter-

zelfder tijd naar Brabant terug begaf ¹⁶⁾. Sedert 1222 is dus onafgebroken Brabantsche invloed in het Hollandsch grafelijk gezin te veronderstellen. De gravin-weduwe Machteld koos zich nu eene verblijfplaats te 's Gravenzande, een dorp aan den Maasmond, gelegen, waar sedert de 12^e eeuw de graven een buitenverblijf blijken te hebben bezeten; zij bouwde en doteerde er eene kerk, welke in 1238 door den elect van Utrecht, Otto van Holland, van de parochie Monster werd afgespleten en tot afzonderlijke kerspelkerk verheven ¹⁷⁾. Deze nieuwe kerk was den H. Lambertus toegewijd, hetgeen mede op Zuid-Nederlandschen invloed wijst, want de beschermheilige van het Luiksche bisdom komt in de 13^e eeuw niet elders als patroon eener Hollandsche kerk voor. Het patronaatsrecht werd door de stichtster, gravin-weduwe Machteld, en haar zoon graaf-Willem II in 1242 aan de abdij Mariënweerd toevertrouwd, met eene ruime dotatie en de bepaling, dat een kanunnik-witheer dier abdij er het pastoraat zou vervullen ¹⁸⁾. Deze eerste stap van de Norbertijnen op *Hollandschen* bodem werd dus wel gezet op aanstichting van de Brabantsche gravin-weduwe, in wier vaderland in het midden der 13^e eeuw de Norbertijner-orde zich in zoo hoogen bloei mocht verheugen. Evenwel werden de geestelijke heeren niet in evengenoemde landstreek gezocht, doch in de in het graafschap Gelre (bij Kuilenburg), op de Hollandsche grenzen, gelegen abdij Mariënweerd (*Insula Sanctae Mariae*). Deze was in 1128 gesticht en bevolkt door monniken uit het met de oudste geschiedenis der

16) Ter verduidelijking volgde hier een tabellarisch overzicht :

Graaf Willem I, † 1222, huwt : 1° Aleid van Gelre, † 1218; 2° Maria van Brabant, weduwe keizer Otto IV.
uit 1° huwelijk vijf kinderen, o.a.

Graaf Floris IV, geb. 1210, † 1234.
huwt Machteld van Brabant, † 1267.

Rikardis † 1262.

Graaf Willem II,
Roomsche Koning, † 1256.

Floris de Voogd
† 1258.

Aleid † 1284,
Voogdes 1258-1263,
huwt 1246 Jan, heer
van Avesnes, † 1257.

Graaf Floris V, † 1296.

o.a.

Floris van Henegouwen

Guy, bisschop van Utrecht.

17) Vóór 1179, de gravin-weduwe Sophie geeft er een jaargeld aan de Rijsbergsche abdij (*Oork. Holl.*, I, n° 182); 1238, oork. van elect Otto (ald. n° 368); 1239, dotatie der kerk (ald. n° 369).

18) Oork. van 7 Mei 1242 : *Oork. Holl.*, I n° 385.

orde zoo nauw samengeweven bisdom van Laon; zij schijnt zich reeds vroegtijdig in grooten bloei verheugd te hebben; uit haar sproot in 1134 het dochterklooster Berne bij Heusden.

De abt van Mariënweerd werd zodoende vaderabt van Koningsveld, de kanunniken dier abdij werden geestelijke leiders van die gestichten welker zorg aan de kloosterjuffers van *Campus regis* werd toevertrouwd.

3. *Het vrouwenklooster tot het begin der 14^e eeuw.*

De geschiedkundigen zijn er steeds mede verlegen geweest om de vraag te beantwoorden hoe het te rijmen viel, dat Koningsveld, dat zij toch als vrouwenklooster kenden, in de eenige hun bekende pauselijke bul (hierboven n° 6) als mannenklooster wordt genoemd ¹⁾. Wij, die zooveel meer oorkonden kennen, behoeven ons hiermede niet langer bezig te houden: de stichting was oorspronkelijk voor monniken en voor zusters bestemd, en kwam zeker in 1252 als zoodanig tot stand, hetgeen geheel overeenstemde met de nieuwe regeling, welke het Kapittel-generaal der Orde kort te voren te dezer zake gemaakt had ²⁾.

Langen tijd is Koningsveld evenwel geen dubbelklooster gebleven, reeds in 1258 werd het uitsluitend door nonnen bewoond, zooals wij dadelijk nader zien zullen. De reden dezer verandering ontgaat ons. Evenmin weten wij of de overlevering, die vermeldt, dat de kloosterheeren naar de O. L. V.-abdij te Middelburg zouden zijn gezonden, op waarheid berust ³⁾, zoodat wij, zonder ons daarom verder te bekommeren, mogen overgaan tot het bespreken der nu in tijdsorde volgende oorkonden, die een belangrijk bezit van het klooster betreffen.

Uit de bul van 11 October 1252 (boven n° 6) vernemen wij, dat het klooster toen reeds in het bezit was van het hospitaal der stad Delft, doch de giftbrief, die zal zijn uitgegaan van graaf Willem II, is ons niet overgeleverd ⁴⁾. In dezen tijd vond men in

1) Deze moeilijkheid, waarop ook Römer, I, bl. 76 vlg., was gestooten, wordt nog uitvoerig besproken bij Drossaers, bl. 5 vlg.

2) A. Erens, *Les Soeurs dans l'Ordre de Prémontré*, in *Analecta Praemonstratensia*, V (1929), bl. 5 en vlg. en voornamelijk bl. 11. — Wij moeten hier opmerken, dat eene oorkonde, waarbij het klooster in de Orde werd opgenomen, niet wordt gevonden.

3) Zie de aantekening van Van Rijn, bij zijne vertaling van Van Heussen, bl. 292 vlg.; vgl. Drossaers, bl. 6.

4) Vgl. Drossaers, bl. 32.

de meeste Hollandsche steden reeds een gasthuis (*hospitale*), waar de zieken door geestelijke broeders of zusters werden verpleegd ⁵⁾.

Wat het gasthuis te Delft aangaat : in 1264 gaf de bisschop van Utrecht aan de *fratres hospitalis Sancti Spiritus in Delft, in quo pauperes et debiles hospitantur, een oratorium et capellanus presbiter, qui fratribus et sororibus necnon pauperibus ac aliis divina celebret, necnon nolum ad pulsationem divinorum*; een en ander zonder prejudicie voor den parochiepastoor van Delft ⁶⁾. In 1265 breidde de bisschop deze voorrechten uit door ze te vermeerderen met *coemeterium in quo fratres et sorores ac pauperes eiusdem hospitalis dum necesse fuerit tumultentur, necnon quod presbiter capellanus ipsorum confessionem eorum audire et pro delictis eiusdem iniungere, prout secundum Deum visum expedire videbitur, poenitentiam salutare, et alia ipsis administrare valeat ecclesiastica sacramenta, salvis plebani ecclesie de Delft oblationibus et iuribus in premissis sibi debitis* ⁷⁾. In 1268 werd dit, na eenige moeilijkheden, erkend door den pastoor van Delft en den patroon-stichter dier kerk, waarbij tevens voorzien werd in de goddelijke diensten der gasthuiskapel bij een mogelijk interdict der parochiekerk ⁸⁾.

Eindelijk, in 1282, beval de graaf van Holland aan de magistraat van Delft, elk jaar twee gasthuismeesteren te kiezen, *die tote des spittales guede sien ende tote den huyse, dat dat goet niet onreedelick vort wert gebracht of verteert* ⁹⁾.

Was voornoemde gift van belang voor het geestelijk leven der kloosterzusters, meer bestemd om hun vermogen en uiterlijk aanzien te versterken was de schenking van kerk en patronaatsrecht van het dorp Pijnacker ¹⁰⁾ (ten Oosten der stad Delft), welke hun, eveneens door de mildheid van den Roomsche-Koning, ten beurt viel. Ook de desbetreffende giftbrief is niet tot ons gekomen ¹¹⁾.

5) Vgl. o.a. : Ch. Ligtenberg, *De armenzorg te Leiden tot het einde van de XVIe eeuw*, ('s Gravenhage, 1908). — De nader te noemen Vrouw Aleyd van Holland, weduwe van Avesnes, stichtte een gasthuis te Schiedam.

6) *Oork. Holl.*, II, n° 109.

7) *Oork. Holl.*, II, n° 131.

8) *Oork. Holl.*, II, n° 177.

9) *Oork. Holl.*, II, n° 450.

10) Evenals Delft, van ouds grafelijk bezit, vlg. het op blz. 153 aangehaalde werk van Prof. Gosses. — In 1222 had graaf Willem I daar uit zijne belangrijke inkomsten de abdij Rijnsburg gegoed : *Oork. Holl.*, I, n° 276, vgl. n° 361.

11) De bul van 11 October 1252 maakt er geen melding van; de Roomsche-Koning stierf 28 Januari 1256; tusschen deze twee data wordt de verloren oorkonde dus beperkt.

en, wanneer wij de zoo dadelijk te bespreken moeilijkheden in aanmerking nemen, rijst de vraag of de oorkonde niet vroegtijdig in het ongereede is geraakt, of wel de onverwachte dood van den Roomsch-Koning een schriftelijke beoorkonding van zijn gunstbewijs verhinderd heeft. Hoe dit zij, na 's Konings dood, was het zijn broeder, Floris van Holland, die de voogdij voor den erfgenaam van de gravenkroon, Floris V, op zich nam, en deze vorst was het die op 22 Februari 1258 eene oorkonde gaf, waarbij hij, *considerata necessitate novelle plantationis sanctimonialium de Coningesfelt*, het voorrecht gaf, dat het klooster, na den dood of het vertrek van den tegenwoordigen pastoor Willem, *jus patronatus ecclesie de Pynacker et ipsam ecclesiam cum omnibus proventibus suis* zou verkrijgen, *ita quod eandem ecclesiam per legitimum vicarium sui ordinis procurent* ¹²⁾; een Witheer zou dus de *curia animarum* van Pijnacker op zich nemen ¹³⁾. De bisschop van Utrecht, Hendrik van Vianden, hechte hieraan, bij oorkonde van 1 Juli 1259, zijne goedkeuring en beval den deken van de St. Janskerk te Utrecht op het ongehinderd uitoefenen van dit recht door de kloosterzusters te waken ¹⁴⁾.

Intusschen was Floris de Voogd op 26 Maart 1258 binnen Antwerpen, waar hij op een tornooi eene doodelijke wonde had opgelopen, overleden en in de voogdij opgevolgd door zijne zuster Vrouw Aleyd, sedert 1257 weduwe van Jan, heer van Avesnes; de Voogdes bevestigde op 2 November 1261 den brief van haar broeder, waarbij Pijnacker aan het klooster gegeven werd ¹⁵⁾. Evenwel schijnt, het blijkt niet van welke zijde, het recht van Koningsveld betwist te zijn geworden, want het klooster lokte in 1264 niet minder dan drie getuigenverklaringen uit over het feit, dat de Roomsch-Koning werkelijk Pijnacker aan de zusters geschonken had. De beide eersten werden afgelegd door voormalige kapelaans van Koning Willem, broeder Petrus, nu gardiaan der

12) Oorspr. AK 200, reg. 4. Gedrukt : Hugo, CCCLIII; *Hist. episc.*, I, 418 (vertaling : 267); Kluit, *Hist. crit.*, II, 721, n° 231; *Oork. Holl.*, II, n° 38.

13) R. R. Post, *Eigen kerken en bisschoppelijk gezag in het Diocees Utrecht tot de XIIIe eeuw.* (Bijdr. v. h. Instituut voor middeleeuwsche gesch. der Rijks-Univ. te Utrecht, uitg. door Prof. Dr. O. Oppermann, n° XIII, Utrecht, Leipzig, München, 1928), bl. 157 vlg.

14) Oorspr. AK 200, reg. 5. Gedrukt : Hugo, CCCLIII; *Hist. episc.*, I, 418, (vertaling, bl. 268); Vermeld : *Oork. Holl.*, II, n° 53; Brom, *Regesten*, n° 1438.

15) Oorspr. AK 200, reg. 9. Gedrukt : Hugo, CCCLIV; *Hist. episc.*, I, 418, (vertaling, bl. 269); Kluit, II, 762, n° 252; *Oork. Holl.*, II, n° 79.

Minderbroeders te Middelburg, en Laurentius, pastoor van Voorhout, een dorp bij Leiden ¹⁶⁾, waarbij broeder Petrus betuigde zelf bij den gift aanwezig te zijn geweest (*personaliter affui*) ; de derde verklaring werd afgegeven door de moeder van den Roomsche Koning, de hoogbejaarde gravin-weduwe Mechteld (van Brabant) ¹⁷⁾. Vrouw Aleyd, nu geen voogdes meer, bevestigde, zelve op 20 Juni 1264 in het klooster aanwezig zijnde, dat zij, toen zij nog Voogdes was ¹⁸⁾, Pijnacker, na doode van den pastoor Willem, aan Koningsveld had overgegeven ¹⁹⁾, en twee dagen later (22 Juni 1264) verklaarde Hermannus Albus, *canonicus Traiectensis, domini prepositi et archidiaconi eiusdem loci officialis*, dat hij aan proost en convent, die de kerk van Pijnacker *de pleno iure et quiete* bezitten, toevertrouwde de *cura animarum* en de *custodia reliquiarum* ²⁰⁾. Nog een jaar later (24 Juni 1265) oorkondde Gobertus van Perweis, proost en aartsdiaken van den Dom te Utrecht, op voorstel van Vrouw Aleyd, hetzelfde als Hermannus Albus ²¹⁾ ; het klooster blijkt verder in het ongestoord bezit gebleven te zijn van deze kerk, welke tot zoovele verhandelingen aanleiding had gegeven.

Voordat echter deze zaak haar beslag had gekregen, had Koningsveld een droef verlies te betreuren gehad ; hare stichtster Rikardis was einde 1262 overleden ; haar stoffelijk overschot werd op 3 Januari 1263 in de kloosterkerk bijgezet ²²⁾.

Blijkt hieruit, dat de kerk, waaraan men in 1252 begonnen was, voltooid was ; van den kloosterbouw werd nog voortdurend werk

16) Oorspr. AK 200, reg. 6 en 7. Gedrukt : *Hist. episc.*, I, 419, (vertaling bl. 273 en 274). Beide stukken zijn niet gedagteekend, doch hoogstwaarschijnlijk uit hetzelfde jaar, als het volgende. — In het stuk van den gardiaan wordt van Rikardis als overleden gesproken, het is dus van na 3 Januari 1263.

17) Oorspr. AK 201, reg. 13. Gedrukt : Hugo, CCCLV ; *Hist. episc.*, I, 418, (vertaling bl. 271) ; *Oork. Holl.*, II, n° 121.

18) Zij was 1 Febr. 1263 geen voogdes meer, zie H. Obreen, *Floris V* (Gent, 1907), bl. 16.

19) Oorspr. AK 201, reg. 12. Gedrukt : Hugo, CCCLIV ; *Hist. episc.*, I, 418 (vertaling bl. 270) ; Kluit, II, 763, n° 255 ; *Oork. Holl.*, II, n° 114.

20) Oorspr. AK 201, reg. 11, ten onrechte op 16 Juni gebracht. Niet gedrukt in den oorspr. tekst der *Hist. episc.*, doch in de vertaling, bl. 259, toegevoegd. Vermeld : Brom, *Regesten*, n° 1554.

21) Oorspr. AK 201, reg. 14. Gedrukt : *Hist. episc.*, I, 419, (vertaling bl. 272). Vermeld : Brom, *Regesten*, n° 1587.

22) Aanteekening uit de abdij van Egmond : Richardis filia obiit anno M.CClxij (oude stijl), domicella de Delf, in monasterio Campo regis sepulta 3^a Nonas Januarii, quia hoc construxerat. (*Bijdr. en Meded. Hist. Genootsch. Utrecht*, deel 35, bl. 60 = *Oork. Holl.*, I, bl. 334).

gemaakt, want nog op 11 Juni 1262 beloofde Hendrik van Vianden, bisschop van Utrecht, 61 dagen aflat aan allen, die zouden bijdragen tot de voltooiing ²³⁾.

Richardis' nicht, Vrouw Aleyd van Avesnes, van wiens gunstbewijzen wij reeds verschillende voorbeelden hebben vermeld, zou evenwel het werk van hare tante voortzetten. In Februari 1266 (n. s.) gaf zij voor 30 pond, welke zij schuldig was, en voor 10 pond, welke zij beloofd had, acht morgen land onder Delft, als *elemosina*, met beding, dat de nonnen jaargetijden zouden doen voor hare overleden verwanten en, na haar overlijden, voor haar zelve ²⁴⁾; en als zij op 18 October 1271 haar testament maakte, besprak zij daarbij *monialibus Campi Regis* tien pond, terwijl zij onder de vijf uitvoerders van dezen uitersten wil den *prepositum Campi Regis iuxta Delf* aanwees ²⁵⁾.

Reeds gedurende het tijdperk van hare voogdij was Vrouw Aleyd's belangstelling getrokken tot de omgeving van Koningsveld door eene onderneming, welke haar zeer ter harte ging en waaraan zij zich, toen eenmaal de staatszaken haar geene zorgen meer baarden, grootendeels kon wijden; eene onderneming, welke ook op de welvaart van het klooster van grooten invloed geweest is. Zij bouwde namelijk aan de Schie, ter plaatse waar deze rivier in de Maas uitmondde, een kasteel, het huis te Riviere (Nieuwer-Scie) genoemd, kocht daarbij uitgestrekte landgoederen aan en stichtte daarop de plaats Schiedam, die in 1275 stadsrecht verkreeg en al spoedig voorzien was van week- en jaarmarkt, kerk, gasthuis en begijnhof. De kerk werd door Aleyd in 1262 gesticht en in 1271 door den geestelijken provisor van het Utrechtsch Bisdом gewijd, terwijl zij ook in haar huis te Riviere eene slotkapel deed inrichten. Op 5 September 1276 trof de ondernemende vrouw twee beslissingen, die voor het nog opgroeiende Koningsveld van groot gewicht zouden worden. In eene eerste oorkonde van dien dag verklaarde Vrouw Aleyd, dat zij in haar huis te Riviere een *perpetua capellania* had ingesteld en daarvoor eene jaarlijksche rente van 10 pond had vastgezet, en tevens dat proost en convent van Koningsveld

23) Vidimus van 1456 : AK 13, reg. 10, vlg. 286. Onuitgegeven stuk. Vermeld : Brom, *Regesten*, n° 1501.

24) Oorspr. AK 17, reg. 3. Gedrukt : *Bijdr. en Meded. Hist. Genootsch. Utrecht*, deel 48, bl. 56, n° III.

25) Oorspr. Staatsarch. Bergen in Henegouwen : Trésorerie des chartes des comtes de Hainaut. Gedrukt : De Fremery, *Supplement Oork.*, n° 163 bl. 111 en 112. Vermeld : *Oork. Holl.*, II, n° 223.

deze inkomsten zouden genieten en deze kapel zouden doen bedienen door een *canonicus vir ydoneus, qui cum vigiliis et horis suis tenebitur cotidie dicere missam, nisi legitimo detineatur impedimento*; voorts zou deze *praecipue post dominicales vespervas in ipsa capella vigiliis cum novem lectionibus et secunda feria missam cantebit pro animabus mariti nostri et predecessorum nostrorum, scilicet parentum et fratrum*; *observabit etiam idem capellanus dies anniversariorum ipsorum nostrorum et filiorum nostrorum et comitis Hollandie, postquam diem claudere nos continget extremum, cum memoria vigilarum et missarum sollempniter psallendarum*, enz. ²⁶).

Bij de tweede oorkonde van 5 September 1276 schonk Vrouw Aleyd aan het door haar gestichte gasthuis van Schiedam het patronaatsrecht van de kerk aldaar en de kerk zelve, met achttien morgen lands in de omgeving gelegen, waarop het hospitaal, met haar goedvinden, aan proost en convent van Koningsveld patronaat en kerktienden met de inkomsten van het altaar overdroeg, om deze door een geschikten kanunnik te doen bedienen, enz. ²⁷). Deze laatste gift zou het klooster nog moeilijkheden veroorzaken, doch voordat wij deze bespreken, willen wij eerst nog mededeelen, dat ook de regeerende graaf van Holland, Floris V, de stichting welgezend bleek door (31 December 1276) zijn schout van Delft te verbieden een zekere belasting, *schot* genaamd, te heffen van een aan het klooster gekomen land ²⁸), en door (5 Juni 1286) ieder op te wekken ruime giften te doen, omdat *ecclesia dicti claustri nunc de novo opere construat lapideo et sumptuoso*; de omstreeks 35 jaar tevoren gebouwde, blijkbaar houten kerk werd dus door een steenen vervangen ²⁹), hoewel er een tiental jaren te voren sprake was geweest van eene verhuizing ³⁰).

26) Oorspr. AK 208, reg. 16. Gedrukt : *Bijdr. Hist. Gen.*, deel 48, bl. 59, n° VI. — Nadere bepalingen te dezer zake (24 December 1282) : Oorspr. Alg. Rijksarch. 's Gravenhage. Gedrukt : *Oork. Holl.*, II, n° 470.

27) Oorspr. AK 209, reg. 17. Gedrukt : *Bijdr. Hist. Gen.*, deel 48, bl. 60, n° VII.

28) Oorspr. AK 18, reg. 18. Gedrukt : *Bijdr. Hist. Gen.*, deel 48, bl. 62, n° VIII.

29) Oorspr. AK 12, reg. 21. Gedrukt : *Bijdr. Hist. Gen.*, deel 48, bl. 63, n° X.

30) G(uerricus) abt van Premonstratum en het generaal Kapittel der Orde staan aan Vrouw Aleyd op haar verzoek toe de zusters van *Campus Regis* te doen verhuizen, mits de nieuwe woonplaats veilig en der Orde waardig zij, zij maken haar en hare kinderen deelgenoot in de goede werken der Orde en gelasten

Sedert was ook Vrouw Aleyd (1284, Maart of April) uit dit leven gescheiden ; haar zoon Floris van Henegouwen bedacht in zijn testament van 1285 Koningsveld met al het land, dat hij onder Rijswijk bij Den Haag bezat, onder beding dat de nonnen uit de inkomsten, die zij daaruit trokken, elk jaar op Floris' sterfdag aan de Begijnen te Schiedam één pond Hollandsch zouden uitkeeren ; de proost van Koningsveld werd onder de executeurs van dit testament benoemd ³¹⁾, zooals hij in 1282 getuige geweest was bij de uiterste wilsbeschikking van heer Gerard, heer van de Wateringhe, een in de nabijheid van Delft gevestigden edelman ³²⁾. Een andere voorname edele, Dirk heer van Wassenaer, gaf het klooster in 1276 een jaargeld van één pond, ter viering van het getijde van zijn vader ³³⁾, zoodat langzamerhand de grondslag voor het vermogen van het klooster gelegd werd. Hoofdzakelijk bestond dit dus uit het gasthuis te Delft en de kerken van Pijnacker en van Schiedam, doch over dit laatste goed zou Koningsveld nog een strijd te voeren krijgen. Wel verklaarde in 1281 Jacobus, deken der St. Janskerk te Utrecht, als *collector decime in subsidium Terre sancte concesse*, van broeder Jacobus, proost van Koningsveld, namens de proostdij, ook voor hare kerken te Pijnacker en te Schiedam, het over de vier laatste jaren verschuldigde te hebben ontvangen ³⁴⁾, maar in 1290 was er een strijd ontbrand tusschen Koningsveld en den abt van de machtige Egmondsche abdij over het patronaatsrecht der Schiedamsche kerk.

Het bezit van Egmond in deze buurt was zeer oud en ging terug op een gift van een der eerste graven van Holland, graaf Arnulf († 998), die Sche (Schie ; later, in tegenstelling met het nieuw gestichte Schiedam, Ouderschie, Overschie genoemd), *cum decima-*

elken priester dit jaar drie missen voor hen te doen (*in capitulo generali* 1277) : oorspr. AK 3, reg. 19 ; niet gedrukt.

31) Oorspr. Staatsarch. Bergen in Henegouwen : trésorerie des chartes des comtes de Hainaut. Gedrukt : De Fremery, *Suppl.* n° 237. Vermeld : *Oork. Holl.*, II, n° 490, met onjuist jaar

32) Wateringen, ten n. w. van Delft, ten z. w. van Den Haag. — Oorspr. oork. in particulier bezit in België. Gedrukt : *Bijdr. Gesch. Bisd. Haarlem*, deel 29, bl. 123 vlg. Vermeld : Brom, *Regesten*, n° 2045.

33) Vidimus van 1312 : AK 158, reg. 64, vgl. 15 ; vid. z. d. ald. 158, reg. 68. Dit laatste gedrukt : De Fremery, *Suppl.* n° 188. — Wassenaar, ten n. o. van Den Haag, ten z. w. van Leiden.

34) Oorspr. AK 162, reg. 20. Gedrukt : *Oork. Holl.*, II, n° 550 (met onjuiste dateering) ; De Fremery, *Suppl.* n° 212. Vermeld : Brom, *Regesten*, n° 2006.

cione sua geschonken had ³⁵). Vrouw Aleyd had dan ook terstond, toen zij het voornemen opvatte te Schiedam eene kerk te bouwen, met goedvinden van den Bisschop van Utrecht, de verhouding tot de parochie Schie geregeld, en eene afbakening van grenzen en bevoegdheden was vastgesteld, waarbij de kerk te Ouderschie eene jaarlijks op Kerstdag te betalen vergoeding van 12 sol. Holl. zou krijgen ³⁶). Zij meende daardoor in de toekomst voor alle aanspraken van den abt van Egmond of van den pastoor van Ouderschie gevrijwaard te zullen blijven. Dat dit evenwel niet het geval was, blijkt uit het conflict, dat in 1290 uitbrak, toen er bij het vaceeren der parochie van Schiedam, twee pastoors werden benoemd : een door den abt van Egmond, de ander door den proost van Koningsveld. De candidaat van laatstgenoemde was Henricus, *presbyter, canonicus de Insula ecclesie Sancte Marie, ordinis Praemonstratensis* (Mariënweerd), terwijl Egmond had aangewezen Johannes de Leyden, *presbyter*. Beide priesters verschenen nu op 30 Mei 1290 voor het Hof van den aartsdiaken ten Dom te Utrecht, waar de officiaal bepaalde, dat de pleidooien op 1 Juli daaraanvolgend zouden plaats hebben, terwijl hij in afwachting het beheer der litigieuze kerk aan den *discreto viro* Henrico de Kaets ³⁷). *presbytero*, toevertrouwde ³⁸).

De beslissing van den officiaal werd uitgesproken op 4 Juli, waarbij het volgende gezegd werd : Koningsveld had de *curia animarum* en de *reliquiarum custodia* van den aartsdiaken en Domproost Bouchard van Avesnes (als zoodanig vermeld 1277-1285), een zoon van Vrouw Aleyd, en van diens opvolger Adolf van Waldeck (1286-1301) ontvangen, doch de plaatsvervanger van den aartsdiaken, kanunnik Johannes Friso, *contra mandatum domini sui temere veniens*, deed den proost van Koningsveld en den door dezen benoemden pastoor *ammoveri et eiici violenter* en in diens plaats Johannes van Leyden stellen, terwijl hij Henricus de Kaets, kapelaan, aanwees om de diensten in de kerk te vervullen ; alles

35) Egmondsche goederenlijsten, uitg. *Bijdr. Hist. Gen. Utrecht*, deel 35, bl. 12, vlg. bl. 18 en 37, en Oppermann, *Fontes Egmundenses* (Utrecht, 1933), 63 en 75. — Later had de abt er een *curtis* (1266, *Oork. Holl.*, II, n° 136). (*Oork. Holl.*, I, n°s 85, 133, 134).

36) Zie de oorkonden : *Bijdr. Hist. Gen. Utrecht*, deel 48, bl. 55, n° II ; *Oork. Holl.*, II, n°s 110 en 112.

37) Hij wordt in de volgende oorkonde Kaets genoemd en stamde wellicht uit het Noord-Bevelandsche dorp Kats (Cats).

38) Oorspr. AK 212, reg. 22. Vermeld : Brom, n° 2344 ; niet gedrukt.

zeer ten nadeele van de rechten van Koningsveld. De officiaal beval daarom de pastoors van Delft en van Pijnacker zich naar de kerk van Schiedam te begeven en daar den proost en den door dezen aangewezen pastoor in het bezit der kerk te stellen en Henricus de Kaets te dwingen van zijn officie afstand te doen, op straffe van excommunicatie ³⁹⁾.

Enkele dagen later (15 Juli 1290) verklaarde meester Betto van Zieriksee, aartsdiaken van Antwerpen, vroeger pastoor te Schiedam en kapelaan van Vrouw Aleyd, er bij tegenwoordig te zijn geweest, toen zijne meesteres het patronaatsrecht van Schiedam (*cuius patrona exstitit ratione foundationis, dotationis et edificationis*), overgaf aan het klooster Koningsveld ⁴⁰⁾, hetgeen, op haar verzoek, bekrachtigd werd door den toenmaligen bisschop van Utrecht ⁴¹⁾; en dat hem ook bekend is, dat er eene afbakening van rechten en grenzen heeft plaats gehad met de parochie Ouderschie ⁴²⁾. Vrouw Aleyd was dan ook steeds ongestoord in het bezit der kerk geweest en benoemde als pastoors: eerst Meester Betto zelf, daarna Philippus, dan Augustinus, na hem Henricus, en gaf ten laatste het patronaatsrecht aan Koningsveld ⁴³⁾. Kort daarna (24 Juli 1290) kwam Johannes, pastoor van Ouderschie, nogmaals verzekeren, dat de kerk te Schiedam steeds aan hare verplichtingen jegens zijne kerk, zooals zij in 1264 bepaald waren, voldaan had ⁴⁴⁾.

Sterk door deze getuigenissen, kwam de proost van Koningsveld nu wederom voor het Hof te Utrecht, en dit had voor gevolg, dat de officiaal bij twee besluiten van 25 Augustus 1290 het klooster in het gelijk stelde. In het eerste stuk constateerde de officiaal, gehoord het geding tusschen den priester Johannes van Leyden, op voordracht van den abt van Egmond tot pastoor van Schiedam aangesteld, ter eene zijde, en Koningsveld, ter andere zijde, dat van Leyden erkend had geenerlei recht te kunnen doen gelden op

39) Oorspr. AK 212, reg. 23. Gedrukt: De Fremery, *Suppl.*, n° 268. Vermeld: Brom, n° 2351.

40) 5 Sept. 1276: *Bijdr. Hist. Gen. Utrecht*, deel 48, bl. 60, n° VII.

41) Deze oorkonde is niet tot ons gekomen.

42) 28 Apr. 1264: *Oork. Holl.*, II, n° 110; meester Betto was hierbij arbiter geweest.

43) Horspr. AK 212, reg. 24. Gedrukt: De Fremery, n° 269. Vermeld: Brom, n° 2353.

44) Oorspr. AK suppl. op den inventaris, reg. 2. Gedrukt: *Bijdr. Hist. Gen. Utr.*, deel 48, bl. 65 n° XII.

45) Oorspr. AK 212, reg. 25. Gedrukt: De Fremery, n° 270. Vermeld: Brom, n° 2361.

de kerk te Schiedam, omdat deze rechtmatig aan genoemd klooster toekwam, weshalve de officiaal van Leyden's afstand bekrachtigde ⁴⁵⁾. Bij de tweede acte wees de officiaal de kerk van Schiedam dan ook aan den proost toe ⁴⁶⁾. Dat Koningsveld zich evenwel tegenover een zoo machtigen prelaat, als de abt van Egmond was, nog niet geheel veilig gevoelde, moge blijken uit het feit, dat nog vier jaar later (29 Nov. 1294) het klooster een verklaring uitlokte omtrent hare rechten op de kerk van Schiedam van de zijde van het stadsbestuur, in bijna gelijkkluidende termen gesteld, als de verklaring van meester Betto van Zieriksee bovenvermeld, en ook dat dit stuk van 1294 nog op haar verzoek in 1324 door Gerbrandus, kapelaan te Delft, gevidimeerd werd ⁴⁷⁾. En het klooster nam deze voorzorgen niet ten onrechte, want reeds in 1298 was er al weder een proces ontstaan voor den aartsdiaken van Utrecht, waarin proost en convent van Koningsveld en Thomas, kanunnik van Mariënweerd, pastoor van Schiedam, partij waren tegen zekeren priester Willem Terninck ⁴⁸⁾, wiens naam op betrekkingen met Egmond wijst. Nog in 1314 moest de bisschop van Utrecht, Guydo van Avesnes, zoon van Vrouw Aleyd, het klooster bevestigen in het bezit van het patronaatsrecht over de kerk en van het bestuur over het hospitaal te Schiedam, beiden door 's bisschops moeder geschonken, maar waarop de abt van Egmond nog steeds aanspraken maakte, en in 1324 werd dit stuk met het eerder genoemde door Gerbrandus, kapelaan te Delft, gevidimeerd, zoodat de proost van Koningsveld er zich toen blijkbaar weer op heeft moeten beroepen ⁴⁹⁾.

Langzamerhand had het klooster zich dus eene plaats veroverd tusschen de andere geestelijke instellingen van het graafschap Holland, hetgeen wij ook kunnen besluiten uit de vele bewijzen van waardeering, welke het convent van verschillende zijden in den vorm van schenkingen mocht ondervinden, en waaraan wij nu onze aandacht willen wijden.

Een aanzienlijk edelman, de ridder heer Oytgier (Ogerus), zoon van den ridder heer Gillis van Voorschoten, grondbezitter te Voorschoten, ten z.w. van Leiden, en te Rotterdam, was de ambachts-

46) Oorspr. AK 212, reg. 26. Gedrukt : De Fremery, n° 271. Vermeld : Brom, n° 2360.

47) Vid. AK 212, reg. 28 en 91. Gedrukt : De Fremery, n° 298.

48) AK n° 210, reg. 30 (met onjuisten dag 9 Juli) ; vermeld : Brom, n° 2813.

49) Vidimus 1324, AK 212, reg. 72 en 90. Niet gedrukt.

heer van Schie, waar hij een huis met twaalf morgen lands bezat ⁵⁰). Hij kwam hierdoor als van zelf in betrekking met de Koningsveldsche kloosterjuffers en schonk deze, 24 Januari 1300 (n. s.), zijn huis te Voorschoten met 3 1/2 morgen lands, te wijngeld ⁵¹) ; deze eerste schenking vermeerderde hij in 1308 met nogmaals 3 1/2 morgen te Voorschoten, 6 morgen in het ambacht Schie, ruim 2 morgen in Ysselmonde, ten z.o. van Rotterdam, en een erf bij Rijswijk, onder Den Haag ; alles tot heil van de zielen zijner ouders, van zijne vrouw en van hemzelf ⁵²). Een jaar later bevestigde Guydo, bisschop van Utrecht, deze gift ⁵³). Ogerus' dochter Aleyd werd later kloosterzuster te Koningsveld.

Een niet minder voornaam edelman, de beroemde heer Nicolaes, heer van Putten en Strijen, besprak in 1311, enkele dagen voor zijn dood, bij testament « den nonnen van Coninxvelt 2 pond » ⁵⁴), terwijl heer Hendrik van Cuyck, burggraaf van Leiden, in hetzelfde jaar uit zijn land te Valkenburg, ten w. van Leiden, een jaargeld van 2 pond schonk, omdat zijne nicht Katerine non in het klooster was ⁵⁵).

Het blijkt uit het zooeven medegedeelde, dat reeds in het begin der 14^e eeuw dochters uit de aanzienlijke geslachten van Holland te Koningsveld den sluier aannamen, en het zal dan ook hier de gepaste plaats zijn om na te gaan wat onze bronnen ons nader over de geestelijke zusters dier tijden leeren. De eerste, met name vermelde non is Hildegundis, weduwe van zekeren Tielman (Telemannus), poorter van Dordrecht, genoemd in eene oorkonde van 1262 ⁵⁶) ; in 1305 oorkonden schepenen en raads mannen van Delft dat Lisebet, dochter van Bertelmees Gillemans, waarschijnlijk een Delftsch poorter, als non in het klooster is opgenomen met alles wat zij bezit ⁵⁷). In 1309 doen de kinderen van Jacob Witree af-

50) Zie de opsomming zijner grafelijke leenen in het leenregister van graaf Floris V : *Bijdr. Hist. Gen. Utrecht*, XXII, bl. 231, n° 259.

51) Oorspr. AK 77, reg. 31 ; gedrukt De Fremery, n° 326 ; beiden met datum 24 Januari 1299, met toepassing van Jaarsdagstijl.

52) Oorspr. AK 148, reg. 45, vgl. reg. 46, 47 en 61.

53) Oorspr. AK 148, reg. 50.

54) *Maandblad v. h. geneal-herald. Genootsch. de Nederl. Leeuw*, LI, (1933), kolom 54.

55) Oorspr. AK 146, reg. 51, met datum 1310 ; vgl. reg. 60.

56) Oorspr. AK 161, reg. 8, met datum 1261. Niet gedrukt. — Het is onzeker of wij eene kloosterzuster kunnen zien in Machtelt van den Poele, die in 1291 drie morgen onder 's Gravenzande schonk, welke goederen van den graaf in erfhuur werden gehouden (*Oork. Holl.*, II, n° 766).

57) Oorspr. AK 92, reg. 41.

stand van de helft van 5 morgen land in Vlaardingen, ten w. van Rotterdam, ten behoeve van Koningsveld, uit hoofde van hun zuster Katerine, die daar non is ⁵⁸⁾ ; deze zuster stamde uit een schepen-familie te Vlaardingen ⁵⁹⁾. Eene in 1312 vermelde non Margriet was waarschijnlijk verwant aan het bekende huis der heeren van Voorne ⁶⁰⁾ ; Berte, in 1313 genoemd, was de zuster van broeder Paulus van Delft, kanunnik in de abdij Berne ⁶¹⁾, terwijl Machteld Isebrants dochter (1314) wellicht eene Delftsche poortersdochter was, die als vaderlijk erfdeel medekreeg 3 pond 7 schell. 's jaars uit onroerend goed, en eene som van 20 pond 15 schell. ⁶²⁾.

(Slot volgt).

Dr. Henri OBREEN.

58) Oorspr. AK 73, reg. 48.

59) Blijkens : AK 73, reg. 34, vgl. Unger, *Regesten van Rotterdam* n° 162.

60) AK 55, reg. 65 en 70.

61) AK 105, reg. 69 en 104. — De abdij Berne, Ord. Praem., lag in het Land van Heusden.

62) AK 157, reg. 71.